



QORAQALPOĞISTON SHAROITIDA MAXSAR ÓSIMLIGINI EKISH MUDDATLARI VA MINERAL ÓĞITLAR ME'YORLARINING DON HOSILDORLIGIGA TASIRI

Satbaev Arislanbay Zinxaydarovich

Nukus shahri, Qoraqalpogiston Respublikasi, Qoraqalpogiston qishloq xujaligi va agrotexnologiyalar instituti "O'simlikshunoslik, urmonchilik va landshaftli dizayn" kafedrasida 2-kurs toyanch doktoranti
<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.8348755>

ARTICLE INFO

Received: 06th September 2023

Accepted: 14th September 2023

Online: 15th September 2023

KEY WORDS

Qishloq xójaligi, qurqoqchil hududlarda, orol dengizi, erlarning chólanshi, havo va suvlarning ifloslanishi, qurqoqchilik, maxsar, ósimlik moyi, farmatsevtika, kosmetologiya, maxsar ósimligi.

ABSTRACT

Kirish, tadqiqot tuproq iqlim sharoitlari va tadqiqotlarda qúllanilgan usullár, tadqiqot nátijálári, xulosá, adabiyotlar róyxatidan iborat.

Moyli ekin maxsar ósimligining er tanlamasligi, sovuqqa va issiqqa chidamliligi, suvni kóp talab qilmasligi uning Qoraqalpogiston Respublikasi qishloq xójaligida katta foyda keltirishi mumkinligini kórsatadi. Qoraqalpogiston sharoitida maxsar ósimligin etishtirish suvning iqtisod qilishka erishish mumkin hisoblanadi. Respublika aholisining sifatli ósimlik moyiga bólgan talabin maxsar ósimligina moy alish mumkin.

KÍRÍSH

Keyingi yillarda Qoraqalpogiston Respublikasi ekin maydonlarining turli darajada shórlanishi orol bóyi hududiga agib keladigan suvlar miqdori keskin qisqarishi qishloq xójaligi ekinlarini yetishtirish ushuncha salbiy tásir kórsatmoqda.

Shu sharoitini hisobga olgan holda, tuproq-iqlim sharoitiga mos keladigan va kerakli hosilni beradigan ósimlik maxsar ósimligi bolip, bu ósimlig ósib-rivojlanishi va issiqa, shorga shidamligi bilan shu bilan birga suvsizlik shidamligi bilan ajralip turadi.

Maxsar mayli texnikaviy va doribar ósimlik maqsadlarda faydalanish mumkin. Shunday qilib, maxsar respublikamizning qishloq-xójaligiga ekish foydali ósimlik sifatida faydalanish imkonin berad. [1] Ózbekiston Respublika aholisining sifatli ósimlik moyiga bólgan talabin qondirish maqsadida lalmi hududlarda yetishliktirilayotgan moyli ekinlardan biri maxsar ósimligining órni katta dir. Respublikamiz sharoitida xozirgi kunda 150 mingta gekardan ortiq yerlarga moyli ekinlar ekilib, bu ekinlar orasida maxsar ósimligi eng katta, yáni 60 mingta gekardan ortiq maydonni tashkil etadi.

Tadqiqot uslubi. Qoraqalpogistonning iqlimi keskin qurqoq hawasi, atmosfera namligi miqdori juda oz. Yoz oylarinda issiq yuqari temperatura kunnin havo ra'yiinin 40-45 issiliq bólгани va uzoq davom qilátigán qurqoqshil hududka aylandirgan.

Yilding deyarli 300 kuninida shamollar bolip, ózi bilan Orol dengizining qurqoq tubidan tuzli shang olib kelib, butun maydonlardi ifloslaydi.

Bu ekologiyaliq holatding buzulishiga alip kelgan, shu bilan birga erlarning meleratib ovxalin buzilishiga sabab boladi. Shu jumladan, ósimliklar tupiraqlarning shórlanish saviyasi



va miqdori E. V. Arinushkinaning (1970) va Órta Osiyo tuproq va ósimliklarini kimyoviy tahlil etish metodlaridagi (1977) usul asosida yumush oli barildi. Olingan malumotlar Б.А.Доспехов (1985) Dala tajriybasida metodika uslubida utkaziladi.

Tadqiqot amaliy natijalari; Maxsar navlarini ekish muddatlarining mineral ógitlar me'yorlarining tásirini aniqlash. Dala tajribalari 2022-yil erta bahorde 10-aprel, 20 -aprel, 30 -aprel ayinda tadqiqot ishlari olib barildi.

Maxsarning navi, Gallaoral, naviga solistirma sifatida Millutinskiy-114 standart, navi sifatida tanlab olindi. Tajribadagi ógitlar miyorin aniqlash maqsatida bunda azot fosfor va kaliyning yillik me'yoriga nisbatan 50-60 foizini ekish oldidan shudgorlash, paytida berish kerak. Faqat nazorat variantdagi mineral ógitlar berilmadi, qolgan qismi esa 2-varyant 3-varyant mineral óg'itlar me'yorlarining ósimlikning ósib rivojlanishi tasirini maxbul miyorini

1-varyant (ugitsiz nazorat), 2-varyant N70, P40, K 30 , 3-varyant N90, P60, K30, shularni hisobga olib, odatda ósish va rivojlanishning asosiy bosqichlarida azot 50% , fosfor 40% va kaliyning 40% , oziqlantirish ósish davrdagi mineral óg'itlar me'yorlarining tasiri, kógeriw gullewi, pisiw, vegetasiyalik davri va hasildorligi tóplash samaradorligi erishish anilanadi.

Tajriyba maydoninda Maxsar urig'inan 1ga maydanga 15 kl uriq ekilish hisopta jami 300 ming uriq ekiladi. Va unip shixan uruq «Millyutunskiy-114» standart navi, aprelning-1 dekadasi uriq 92 % ónib shixip jami tup sani 276 miń 2- dekadada 96 % uriq sani 1ga 288 ming al 3- dekadada 94 % uriq sani 1ga 282 ming ónib chiqti va hasildor variant ekilgan maxsar ósimligi mineral óg'itlarning me'yorlari aniqlashga erishilib, Milyutinsky -114 st navining hosildarligin kórishimiz aniqlandi.

Shu bilan birga « Gallaoral »navi, aprelning-1 dekadasi uriq 94 % o'nib shixip jami tup sani 282 miń 2- dekadada 98 % uriq sani 1ga 294 ming al 3- dekadada 96 % uriq sani 1 ga 288 ming ónib chiqti va hasildor variant ekilgan mineral óg'itlar me'yorlarining ósimlikning ósib rivojlanishi va xosildorligi tasirin (1-jadval) kórishimiz mumkin.

1-Jadbal

Tajribadagi Gallaoral va Milyutinsky -114 st navi ekish muddatiga mineral ógitlar miyorlarining don hosildarliqa tasiri



Variant			Rivojlanish fazalarining va ósuv davri				1 ga don xasili
Muddat	Navi	ógitlar meyor st'ga	Unib chiqish	Gúllesh	Dastlabki pishish	Vegetatsiyaliq davri	xosildorligi ge/se
10-aprel	Gallaorol	nazorat [uogitsiz]	7	55	80	85	4,1
		N70,P40,K30	7	62	95	105	12,8
		N90, P60, K30	7	62	95	107	14,2
	Milyutinsky -114st	nazorat [uogitsiz]	7	55	80	85	4,1
		N70,P40,K30	7	62	95	104	12,1
		N90,P60,K30	7	62	95	105	13,2
20-aprel	Gallaorol	nazorat [uogitsiz]	6	55	80	85	4,1
		N70,P40,K30	6	60	95	103	14,2
		N90, P60 K40	6	60	95	105	15,8
	Milyutinsky -114st	nazorat [uogitsiz]	6	55	80	85	4,1
		N70,P40,K30	6	60	95	102	12,8
		N90, P60, K30	6	60	95	105	14,2
30-aprel	Gallaorol	nazorat [uogitsiz]	5	55	80	85	3,8,
		N70,P40,K30	5	60	95	102	13,4
		N90, P60 K30	5	60	95	105	15,2
	Milyutinsky -114st	nazorat [uogitsiz]	5	55	80	85	3,8
		N70,P40,K30	5	60	95	102	12,4
		N90, P60 ,K30	5	60	95	105	14,1

Gallaoral navinin' ekish muddatiga 20-aprel ikilgan maxsar kunlik, kógeriwshen'lik 98 % qurap qolayli ekish muddati ikani va mineral ugitar miyorlarida yuqori xasildorligi 3-varyant N90, P60, K30, aniqlanip yuqori xasildor aptimal variant hisoplanip, xosildorligi 1ga maydan hisobida unumi 15, 8 tsentner ónimdi quradi. Tajribadagi Millytunskiy-114 st navi ekish muddatiga 20- aprel on kunlik, kógeriwshen'lik 96 % qurap qolayli ekish muddati ekenin va mineral ugitar miyorlarida yuqori xasildorligi 3-variantdagi mineral ógitlar N90, P60, K30, aniqlanip yuqori xasildor variant hisoplanip, xosildorligi 1ga maydan hisobida unumi 14, 2 tsentner quradi.

Tajribadagi Gallaoral navinin' nazoratga nisbatan hosildorlik kórsetkishi yuqori boldi.

Xulosa

1. Tadqiqotlarda olib borilgan kuzatishlar maxsardiń Millytunskiy-114 st ekish muddatlarida órganilayotgan varyantlar boyicha aprel ayinin' 2- dekadasi optimal variant bolib, mineral ugiti 3-varyant nozaratqa nisbatan qushimsha hosil 10,1 s/g ortib, va 2-varyant nozaratqa



nisbatan 8,7 s/g hosil olindi. Birinchi va uchunchi ekish muddatlarida hosil quyi bo'lganligi aniqlandi.

2. Tadqiqotlarda olib borilgan kuzatishlar maxsardiń Gallaoral ekish muddatlarida o'rganilayotgan varyantlar boyicha aprel ayinin' 2 - dekadasi optimal variant bolib, mineral ugit 3-varyant nozaratqa nisbatan qushimsha hosil 11,7 s/g ortib, va 2-varyant nozaratqa nisbatan 10,1 s/g hosil olindi. Birinchi va uchunchi ekish muddatlarida hosil quyi b'olganligi va Qoraqalpog'iston sharoitida maxsar osimligini ekish muddatlari aprel ayinin' 2- dekadasi qulayli ekishligi aniqlandi.

O'quvchilar bir darsning o'zida halollik tushunchasining mohiyatini anglab yetadi, shu bilan birgalikda mavzuni to'liq uyga vazifa qilib aytib berishda mustaqil fikrlarini ham foydalanadi[8]. Bu mustaqil fikrlar esa boshqa fanlardan ya'ni tabiiy fanlardagi va tarbiya fanidagi olgan bilimlarida qo'shib, ularni birlashtirib kengroq yoritib beradi. Bundan bevosita ko'rishimiz mumkinki, o'quvchining boshqa fanlardagi bilimlaridan foydalanib uy vazifasini aytib berishi orqali og'zaki nutqi va nutqiy madaniyati shakllanadi[12].

References:

1. Mavjud yer va suv resurslaridan samarali foydalanish, 2020-yil hasili uchin qishloq xo'jaligi ekinlarini oqilona joylashtirish va mahsulot yetishtirishning prognozi hajimlari to'grisida"gi O'zbekistan Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1025-son qarari.
2. Ermatova.D Dala tajribalarini o'tkazish uslublari, O'zPITI-Toshkent, 2007.–B. 145.\
3. Atabayeva X.N. Xudayqulov J.B., ' O'simlikshunoslik" , "Fan va texnologiyalar" nashriyoti, Toshkent-2018 b.199-206